

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету суспільних наук
проф. Юрій ОСТАПЕЦЬ

«___» _____ 2023 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ»**

Рівень вищої освіти	Перший (освітньо-науковий)
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність	052 Політологія
Освітня програма	Політологія
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія політичної думки України» для здобувачів вищої освіти галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми **Політологія**.

Розробник: доктор наук з державного управління, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук, доцент *Токар Маріан Юрійович*

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри **політології і державного управління**

Протокол № 14 від 27 червня 2023 року

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ключкович А.Ю.

Схвалено науково-методичною комісією **факультету суспільних наук**

Протокол № 8 від 29 червня 2023 року

Голова науково-методичної комісії:

_____ (підпис)

Попадич О.О.

© Маріан Токар, 2023 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 8	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 240	1	2
Кількість модулів – 4	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,3 самостійної роботи студента – 124	1 – 2	1 – 2
	Лекції:	
	36 – 34	14 – 10
	Практичні (семінарські):	
	24 – 22	4 – 6
Вид підсумкового контролю: <i>іспит</i>	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: <i>усна відповідь</i>	Самостійна робота:	
	60 год	64 год

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Історія політичної думки України» – засвоєння еволюції науки та усвідомлення студентами ролі навчальної дисципліни для розуміння суспільно-політичних явищ, державотворчих процесів, ознайомлення з похідними поняттями української політичної думки й національної державності, класичними підходами, теоріями і концепціями, що дає можливість простежити як складалася й розвивалася політична думка, погляди представників політичної науки й мислителів, вчених, політиків, яким чином формувалися політичні цінності українського суспільства.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій і методів політичної науки;

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Політологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.	ПРН01
Мати навички професійної комунікації.	ПРН04
Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.	ПРН07
Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.	ПРН08
Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.	ПРН09
Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.	ПРН10
Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.	ПРН12

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія політичної думки України»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Розуміння специфіки, тенденцій і динаміки розвитку історії політичної думки, морально-етичних та політико-правових принципів її змісту.	ПРН01
Набуття вмінь з професійної комунікації та вільного обміну думками, поглядами, ведення дискусій.	ПРН04
Знання історичних етапів та закономірностей еволюції національної політичної думки, розуміння її особливостей, цінностей і досягнень.	ПРН07
Уміння використовувати базовий категоріально-понятійний та аналітично-дослідницький апарат політичної науки.	ПРН08
Уміння застосовувати політологічне мислення для аналізу та розв'язання теоретичних і практичних проблем, що закладені в історії політичної думки України.	ПРН09
Уміння описувати, аналізувати, пояснювати й оцінювати суспільно-політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.	ПРН10
Уміння аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи і режими, політичну поведінку та політичну культуру в різних контекстах їх функціонування крізь розуміння змісту й перебігу історії політичної думки України.	ПРН12

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. Словесні (лекція, бесіда, обговорення, дискусія, інструктаж).
2. Наочні (ілюстрація, демонстрація (з використанням фотоілюстрацій, таблиць та схем, електронних презентацій)).
3. Практичні (опитування на практичних заняттях; виконання тестових завдань; робота з підручниками, першоджерелами; виконання індивідуальних завдань; контрольні роботи).

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

- Форми поточного контролю: монологічна відповідь студента на окреме питання теми практичного заняття у індивідуальній та фронтальній формах; запитально-відповідна бесіда під час роз'яснення проблемного питання на практичному занятті; іспит у формі усної відповіді на три запитання з переліку питань.
- Форма модульного контролю: письмовий контроль (виконання індивідуальної роботи; модульна контрольна робота; тестові завдання).
- Форма підсумкового семестрового контролю: іспит

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	50	100
10	8	8	8	8	8		

T1, T2... - теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T7	T8	T9	T10	T11	T12	50	100
8	8	8	8	8	10		

T7, T8... - теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 3)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T13	T14	T15	T16	T17	T18	50	100
10	8	8	8	8	8		

T13, T14... - теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 4)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T19	T20	T21	T22	T23	50	100
10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1 / Модуль 2		Модуль 3 / Модуль 4	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	6 / 6	30	6 / 5	30
Реферат (колоквиум, аналітичне завдання)	1/1	20	1/1	20
Модульна контрольна робота	1/1	50	1/1	50
Разом	8 / 8	100	8 / 7	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з п'яти запитань тестового й двох описово-аналітичного характеру.

Завдання першого рівня покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, які надавалися на лекціях і обговорювалися на семінарських заняттях. Залежно від правильності відповідей завдання першого рівня може бути оцінене в 25 балів (по 5 кожне).

Завдання другого рівня має на меті оцінити розуміння основних тенденцій та специфіки розвитку історії політичної думки на українських землях. У залежності від обсягу, послідовності викладу та орієнтування в тематичному матеріалі, другий рівень запитань модульної контрольної роботи максимально може бути оцінений у 10 балів.

Завдання третього рівня складності модульної контрольної роботи має, як правило, прикладний, творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третій рівень складності запитань модульної контрольної роботи максимально може бути оцінений у 15 балів.

Відтак, загальна кількість балів максимально досягає 50 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, B) заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- уміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) виставляється студенту, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ В ІХ – XVII СТ.

ТЕМА 1.

ПРЕДМЕТ ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

Предмет ПІДУ. Головні проблеми дослідження історії політичної думки України. Ідеї свободи і справедливості, добра і правди. Тенденції вивчення проблеми в політології.

Категоріальний і понятійний апарат. Методологія вивчення історії національних політичних учень та історії української державності. Основні завдання курсу. Взаємопов'язаність з іншими науковими дисциплінами. Особливості та специфіка. Патріотичне значення курсу.

ТЕМА 2.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Державотворча традиція наших предків. Основні етапи розвитку української політичної думки, її особливості та характерні риси. Періодизація історії українського державотворення. Формування української народності за умов відсутності власної державності. Необхідність протистояння соціальному поневоленню і зовнішнім ворогам. Державотворення Русі з центром в Києві.

Поява специфічної верстви населення, яка почала формуватися у вигляді окремого стану – козацтва. Провідна роль козацтва у грандіозній селянській війні, яка в середині 17 століття потрясла основи Речі Посполитої. Селянсько-козацька війна як соціальна і національна революція.

Національне відродження XIX століття – початку XX-го. Роль інтелігенції у формуванні української нації. Державотворчий процес після розпаду Російської і Австро-Угорської імперій. Утворення двох народних республік УНР і ЗУНР. Акт злуки, визвольна боротьба українців. Українські землі після Першої світової війни. Державність у формі однієї із п'ятнадцяти радянської республіки. Карпатська Україна та спроби відновлення самостійної України.

Здобуття державної незалежності для українського народу як наслідок національного пробудження на межі 1980 – 1990-х років. Особливості розвитку політичної думки України у XXI столітті.

Еволюція та особливості суспільно-політичної думки крізь призму етапів українського державотворення. Боротьба з фальсифікаціями та маніпуляціями національної політичної історії.

ТЕМА 3-4.

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ УТВОРЕННЯ РУСІ ТА ІДЕОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ІХ – X СТ.

Розселення слов'ян і утворення давньоруської етнокультурної спільності. Доба виникнення квазідержавних суспільних об'єднань (союзів племен і далі племінних князівств) і закладання підвалин державності у слов'янських народів. Еволюція східнослов'янської спільноти в обоюсторонньому зв'язку з формуванням державності. Давні держави, що об'єктивно прискорювали етногенетичні й культурні процеси та явища. Союзи племен і племінні князівства східних слов'ян. Ознаки державності в ранньосередньовічному суспільстві. Об'єднання руської Півночі з Півднем. Русь як поліетнічна країна.

Давньоруська держава часів Олега (882 – 912) та його наступника Ігоря (912 – 944). Влада київського князя. Системи управління, судочинства й збирання данини. Походи Русі на

Візантію. Князь Ігор і його політика згуртування племінних об'єднань у складі держави.

Панування дружинної форми держави за Володимира Святославича (978 – 1015). Початок другого етапу в еволюції давньоруської державності. Князювання спадкоємиці і дружини Ігоря Ольги (944 – 964). Заходи щодо регламентації самої системи і норм збирання данини, створення осередків княжої влади на місцях, закріплення адміністративної та судової систем на всіх підвладних Києву землях. Перехід від родоплемінної дружинної держави до феодалної.

Святослав і його курс на зовнішньополітичні справи країни. Його походи проти Хозарського каганату (968) і до Болгарії (968 – 971). Його внесок до розбудови давньоруської державності. Адміністративна реформа.

Володимир (978 – 1015) та інтенсивна розбудова Давньоруської держави. Поєднання двох епох у суспільно-економічній еволюції Русі – пізньої родоплемінної і ранньої феодалної. Злам сепаратизму родової аристократії в різних землях Русі. Адміністративна реформа. Консолідація території і структури держави, визначення її кордонів, що загалом збігалися з етнічними рубежами східного слов'янства. Завершення складання державної території Русі.

Боротьба уряду Володимира Святославича проти кочовиків південних степів – печенігів. Створення системи валів і фортець, що мали захистити країну від нападів степовиків. Перший реформатор на Русі. Правова реформа. Релігійні реформи. Реформа язичництва. Введення християнської релігії.

Довершення будівництва Давньоруської держави сином Володимира Святославича Ярославом. Третій і прикінцевий етап її складання. Початок кривавої міжусобної боротьби поміж синами Ярослава і Святополком (1015 – 1019).

Зміцнення державності шляхом захисту її західних рубежів. Перше перетворення зовнішньої політики на багатовекторну. Середньовічний метод проведення дипломатії. Піднесення авторитету держави та її правителя.

ТЕМА 5.

ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ФЕОДАЛЬНОГО ДРОБЛЕННЯ РУСІ В ПЕРШОДЖЕРЕЛАХ ХІ – ХІІ СТ.

Правова невизначеність «ряду». Тріумвірат Ярославичів. Співправління Святослава і Всеволода. Дуумвірат 1096 р. Зібрання князів у Любечі. Удільна роздробленість Давньоруської держави. «Колективного сюзеренітет». Основні князі – спільні сюзерени Давньоруської держави.

Передумови складання української середньовічної народності. Територіальне підґрунтя складання української середньовічної народності. Русь в історії України.

Давньоруська держава – яскравий феномен світової історії середньовіччя. Її здобутки і загальний внесок до політичного, культурного і економічного життя Х – ХІІІ ст. Роль в етнокультурному і політичному розвитку. Формування української народності за умов відсутності власної державності. Необхідність протистояння соціальному поневоленню і зовнішнім ворогам. Поява специфічної верстви населення, яка почала формуватися у вигляді окремого стану.

ТЕМА 6-7.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В КНЯЖУ ДОБУ

Формування системи державно-політичних поглядів ранньофеодалної Русі. Залежність політичного мислення від релігійного світогляду. Хрещення Русі та його вплив на суспільно-політичну думку. Факт прийняття християнства як сприяння розширенню міжнародних релігійних і політичних зв'язків Київської держави.

Особливості перших літературних творів. Літописи, «Слова», «Повчання», «Проповіді», «Патерики», «Життя святих». Роль духовенства в складанні писемних пам'яток політичної думки князівської епохи. Значення авторитету влади в суспільно-політичній думці.

Основні суспільно-політичні ідеї в Русі. Погляди на походження держави і князівської влади. Політико-правове регулювання суспільних відносин. Стосунки між церквою і державою. Проблеми єдності та суверенності політичної влади. Об'єднання удільних князівств навколо великого князя київського. Питання самостійності й незалежності Русі.

Співвідношення середньовічної політичної думки тогочасного світу із зразками давньоруської суспільно-політичної спадщини. Вплив на Русь здобутків європейської цивілізації в галузі філософії, права, історії, культури.

«Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона (середина XI ст. (1049)) – перший політичний трактат Русі. Політична програма незалежної держави і церкви. Релігійно-політичні погляди автора. Прагнення до зміцнення зовнішнього суверенітету Русі. Суспільний прогрес на основі трансформації принципів релігії. Роль закону. Співвідношення закону та істини. Ідеї рівності народів, справедливого розвитку історії людства. Думка про державність і владу. Подання історії через призму ролі правителів. Проблема авторитету влади й ролі правителя-князя. Ідеальний образ правителя.

«Правда Руська» (XI – XII ст.) – перше політико-правове джерело, перший писаний слов'янською мовою кодекс законів. Дух епохи Ярослава Мудрого (1019 – 1054). Цінування людського життя, честі, засудження злочинності. Головні цілі суспільного життя. Регулювання суспільних і майнових відносин між людьми, стосунків між батьками й дітьми. Обмеження майнових та особистих прав різних категорій феодално залежного населення. Закріплення безправного становища холопів. Різноманітність норм судочинства. Питання спадкоємства князівського столу.

«Повчання дітям» (XII ст.). Заповіт-звернення Володимира Мономаха (1053 – 1125) до своїх синів – майбутніх князів Русі. Ідеалізована картина державної діяльності. Ідеальний образ князя-правителя. Основні моральні настанови, норми і принципи. Практичні вказівки щодо керівництва державою, управління підданими, правила поведінки. Особлива увага на дотримання закону та принципів справедливості й милосердя. «Послання Олегу Чернігівському», «Уривок».

«Повість временних літ» літописця Нестора (початок XII ст. (1113 р.)). Питання зміцнення державності, централізації влади. Обґрунтування законності й необхідності князівської влади. Її винятковість. Спадкоємність князівської влади. Співвідношення двох гілок влади – світської та церковної. Верховенство однієї з влад. Проблема єдності руських земель. Ідея богообраності слов'янського народу, включення слов'янства в контекст християнської історії. Проблема рівності Русі з іншими європейськими державами.

«Слово о полку Ігоревім» (XII ст. (1185 р.)). Процес роздрібненості руських земель. Розповідь про похід новгород-сіверського князя Ігоря 1185 р. в половецький степ і його воєнну поразку. Патріотичний пафос. Політичні висновки твору. Головна причина тяжкого становища Русі.

«Моління Данила Заточника» (XII – XIII ст.). Питання укріплення держави і влади. Засудження феодалних воєн. Проблеми соціальної нерівності й несправедливості в суспільстві. Ставлення до князівської влади. Ідеалізований образ мудрого і волелюбного князя.

Інші зразки політичної думки князівської доби. «Літописний свод 1039 року». «Ізборник Святослава» (1073 р., 1076 р.). Єдність гілок суспільної влади у творах єпископа Кирила Туровського «Кирила-ченця притчі про людську душу, і про тіло, і про порушення Божої заповіді, і про Страшний Суд, і про муки», «Повісті про сліпого й кульгавого». Засудження міжусобиць. Ідеалізація ролі церкви в суспільному житті. «Остромирове Євангеліє». «Послання» Клементя Смолятича. «Сказання про Бориса і Гліба». Думки про шляхи та причини розвитку людського суспільства, історію слов'янства, обґрунтування самостійності руських земель, засудження міжкнязівських усобиць. Теологічна концепція «богоугодного володаря» ігумена Феодосія. Суспільно-політичні погляди єпископа Серапіона Володимирського. Критика зрадницької політики.

ТЕМА 8. РОЗВИТОК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

Загальна характеристика суспільних змін. Період занепаду і втрати політичних традицій, тривалого іноземного поневолення. Вирішення проблем становлення й захисту державності нації. Відстоювання права на існування українського народу. Захист мовних, культурних, релігійних цінностей. Рішуча боротьба проти спольщення і покатоличення.

Розробка і висвітлення питань про державу, закон і право, форми і методи управління держави, суверенітет державної влади і межі її панування. Протиборство середньовічного релігійного світогляду з ідеєю антропоцентризму. Проголошення прав людей на задоволення земних потреб, ідей свободи особи, справедливого суспільного ладу.

Сприяння розвитку освіти, культури і мистецтва.

Етапи культурно-національного відродження. Формування полемічного літературного напрямку. Його представники. Павло Русин (? – 1517). Шимон Шимонович. Юрій Немирич.

Юрій Котермак (Дрогобич) (1450 – 1494). «Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора філософії і медицини Болонського університету». Зміцнення сильної королівської влади. Переваги світської влади над духовною. Передбачення земних подій.

Ідеї людини К. Саковича і К. Ставровецького.

«Короткослівна відповідь Петру Скарзі» Івана Вишенського. Суперечливість його поглядів. Суспільно-політичний ідеал. Концепція про «істинну церкву». Критика піраміди влади феодального суспільства. Роль освіти. Представники братських шкіл.

Зародження та формування центрів національної свідомості. Києво-Могилянська академія. Зразки політичної думки. Творчість Іова Борецького.

«Тренос» Мелетія Смотрицького (1577 – 1633). Увага людині. Критика суспільно-політичного ладу польського королівства. За поміркованість аристократів. Проти зловживання владою. Перевага світської влади над духовною.

Захарій Копистянський. Петро Скарга. Його «Описанье и оборона собору руского Берестейського» (1597), «Про єдність церкви Божої». Позитивне значення унії православної і католицької церкви.

«Апокрисис» Христофора Філалета (1597). Полеміка з П.Скаргою. Патріотичні мотиви. Критика зрадницької політики духовенства й світських магнатів, які заключили унію. Віра і церква як національні святощі. Суворі критика церковної ієрархії. Ідея суспільного договору і природних прав. Нерозривність релігійної віри й соціально-політичних відносин.

Петро Могила (1596 – 1647) – виразник інтересів православної церкви. «Літос, або камінь з праці правди святій православній церкві руській». Противник перевищення світської влади, втручання держави у справи церкви. Необхідність запозичення культурних здобутків західноєвропейської науки та культури. Суперечливість суспільно-політичних поглядів П. Могили. Ідея верховенства православної церкви. Божественне походження влади. Напрями верховної державної влади. Концепція самостійної держави. Образ ідеального володаря.

Представники Острозького культурно-освітнього центру.

Формування основних принципів освіти, рівності всіх у навчанні, демократичності, формування правлячої верхівки українського суспільства.

Проблеми розбудови української державності, об'єднання земель, піднесення культурного життя і міжнародного авторитету. Узагальнення й осмислення духовного життя, піднесення та розширення гуманістичних засад науки і освіти, культури, мистецтва. Формування філософських засад суспільного життя.

ТЕМА 9. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Основні характеристики політичних ідей в Україні за часів епохи Відродження. Яскраві

представники та їх творчість. Станіслав Оріховський (Роксолан) (1513 – 1566). «Польські діалоги політичні», «Напучення польському королю», «Про турецьку загрозу», «Про природне право». «Піраміда влади» та її значення в тогочасній європейській політичній думці. Сутність держави, форми правління, устрою. Поради королеві щодо управління державою. Роль права як основи функціонування християнської держави. Співвідношення світської і духовної влад. Суперечливість поглядів.

Іван Вишенський (1550 – 1620) – представник полемічної літератури. Ідея реформації церкви. Боротьба проти феодальних порядків. Критика унії та рішення єпископату. Байкотування урядової політики, спрямованої на поневолення і асиміляцію українців. «Писание до всех обще, в лядской земли живущих» (1588), «Порада» (1599 – 1600), «Обличение диявола – миродержца». Концепція ідеального суспільства. Ідеал суспільно-політичного розвитку. Братерство і демократичні порядки.

Модуль 2. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ

ТЕМА 10-12. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ І СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Традиції національного державотворення. Становлення козацького політичного автономізму. Денаціоналізація традиційної еліти. Витворення на дніпровському острові Томаківка (Буцький) першої Запорозької Січі. Покозачення суспільства.

Тенденція до перебрання козацтвом «історичної місії національного речника українського народу», набуття ним функції носія української державності. Процес суб'єктивізації козацтва у міжнародних відносинах. Активна участь у боротьбі з Кримським ханством і Туреччиною, походи в Молдавію і Московську державу. Договір з представниками християнської спілки держав – «Священної ліги» про спільну боротьбу проти Османської імперії. Зміна статусу Січі у міжнародних відносинах. Проекти зі створення козацьких державних утворень: Лівобережного князівства (Й. Верещинського) та Бузько-Дністровського гетьманства (С. Наливайка).

Зростання політичної ролі козацтва в житті суспільства. Формування чуття етнічної спільноти, поступова самоідентифікація «русинів» власне як українців. Виокремлення козацького регіону в автономне утворення. Формулювання ідеї витворення з козацької України автономного державного утворення у складі Польщі.

Засади державного будівництва Богдана Хмельницького. Створення національних державних інституцій: армія, центральні й місцеві органи влади, полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій, судові установи, самобутня соціальна структура. «Статті про устрій Війська Запорозького». Розроблення гетьманом і старшиною базових принципів державної ідеї. Поява у політичній свідомості молодого еліти нових уявлень про мету боротьби.

Еволюція влади виборного й детермінованого «колективною волею» козацької спільноти гетьмана. в освячену Богом владу володаря, волі якого тепер мала підлягати «колективна воля» Війська Запорозького. Усунення козацької ради з арени політичного життя й заміна функціонуванням старшинської ради. Зведення нанівець принцип виборності генеральних старшин і полковників.

Зборівський договір і надання автономії Українській державі в територіальних межах Брацлавського, Київського й Чернігівського воєводств. Реорганізація адміністративно-територіального устрою, реформування Січі. Наміри встановити володарювання власної династії Б.Хмельницького.

Укладення у вересні 1651 р. Білоцерківського договору. Обмеження території держави кордонами Київського воєводства. Перемога на початку червня 1652 р. під Батогом і

виборення козацькою Україною незалежності. Спроби Б. Хмельницького домогтися її визнання з боку Речі Посполитої. Прийняття в січні 1654 р. протекції російського царя. Зусилля на реалізацію ідеї соборності України.

Процес переростання республіканської форми правління у монархічну. Принцип призначення й звільнення гетьманом генеральних старшин і полковників.

ТЕМА 13-15.

ЛІКВІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НАПРИКІНЦІ XVII — У XVIII СТ. ТА ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕЯ

Наступ царизму на залишки автономії України. Скасування у вересні 1781 р. полкового адміністративно-територіального устрою та запровадження замість нього у 1782 р. трьох намісництв.

Драматичні події у кінці XVII – XVIII ст. Події в Правобережній Україні. Поділи 1772, 1793 та 1795 рр. Речі Посполитої між Австрією, Прусією й Росією. Зміни в існуючій структурі соціальних відносин.

Секвестрація частини земельних володінь польських магнатів і шляхти. Причини та наслідки втручання царського уряду в господарське життя краю. Зміцнення позицій царизму: економічних, політичних, духовних. Модель реалізації Росією політичних планів та економічних заходів у Лівобережній Україні.

Роль еліти в захисті української автономії. Вплив подій на суспільно-політичну думку доби Просвітництва. Присутність в ідеологічних конструкціях мотивів наявності власної державності як складової частини відомої просвітницької концепції суспільного договору.

Політика козацьких урядів та гетьманів. І.Мазепа, П.Орлик та їх наступники. Малоросійська колегія. К. Розумовський та спроби відновити автономію. Ліквідаційні укази царизму щодо Гетьманщини, січі, козацтва.

ТЕМА 16-18.

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ПЕРІОДУ КОЗАЧЧИНИ ТА ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Демократизм – характерна ознака суспільного життя козацтва.

Богдан Хмельницький (1595 – 1657). Його суспільно-політичні погляди. Ідея державотворення. «Договірні статті» (1654). Питання автономії України. Владні відносини. Соціальні гарантії. Недоторканість православної церкви. Міжнародні відносини.

Інокентій Гізель (1600 – 1683) – послідовний прибічник промосковської орієнтації. Гуманістичний зміст твору «Мир з Богом, людино». Засудження несправедливості світських і духовних феодалів. Роль освіти й морального самовдосконалення. Ідея церковної автономії України. Ідеї західної Реформації. «Синопис, или краткое описание славянского народа и первых киевских князях до государя царя Федора Алексеевича» – історико-політичний нарис.

Суспільно-політичні погляди гетьманів Івана Виговського, Петра Дорошенка. Монархічні ідеї Івана Мазепи (1644 – 1709).

Політичні ідеї та принципи Пилипа Орлика (1672 – 1742) та його «Конституція прав і вольностей війська Запорозького» (1710). Основа державно-політичного устрою. Традиції козацької демократії. Незалежність гетьманської держави. Елементи парламентського устрою. Верховенство закону в державі. Ідея розподілу влад, незалежного військового суду. Панівний характер православ'я. Погляди на владні відносини й судову систему у творі «Вивід прав України» (1712).

С. Климівський – філософ, гуманіст, просвітитель. Погляди на причини втрати козаками вольностей у працях «О правосудію начальствующих, правде и бодрости их», «О смиренні височайших». Засудження несправедливості. Ідеал державно-політичного ладу, соціально-політична концепція. Правда як основоположна засада державно-політичних відносин та моральних підвалин життя народу. Підкорення влади монарха церкви. Правосуддя як головний регулятор системи суспільних та державно-політичних відносин.

Суспільно-політичні погляди Стефана Яворського (1658 – 1722). Укріплення позицій

православ'я. Незалежність церкви від держави. Погляди на державу, владу та політику в творах «Знаменіє пришествя антихриста та кінця світу», «Камінь віри». За централізацію влади, посилення впливу держави на суспільні справи, підвищення військової могутності Російської імперії. Соціальна ієрархія С. Яворського.

Феофан Прокопович (1681 – 1736). «Слово про владу і честь царську», «Духовний регламент», «Слово похвальне про преславу над свейськими військами перемогу». Поєднання природно-правової теорії з релігійними догмами. Дослідження процесу походження держави. Форми правління. Ідеалізація монархічної влади. Теорія освіченого абсолютизму («філософ на троні»). Пріоритет світської влади.

Погляди Михайла Козачинського (1699 – 1755) про «природне право». Класифікація законів. Питання військової політики. Типологія воєн. Твір «Громадська політика».

Григорій Сковорода (1722 – 1794). Основна проблема творів «Початкові двері до християнського добродія», «Наркіс», «Асхань», «Кільце», «Розговор дружеский о душевном мире». Проблема людини, її щастя і шляхів досягнення цього щастя. Вчення про дві натури і три світи. Вплив філософії на історію суспільно-політичних учень.

Модуль 3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

ТЕМА 19-20. ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В ІМПЕРСЬКУ ДОБУ

Загальна характеристика епохи. Національний склад населення. Етапи національного відродження.

Громадські організації та рухи першої половини XIX ст. Масонство. Його вплив на суспільно-політичну думку України. Декабристський рух. Значення польського повстання 1830 – 31 рр.

Кирило-Мефодіївське товариство (1846 – 1847). Соціально-політичні умови створення Кирило-Мефодіївського товариства та основні політичні ідеї його представників. Головні тези, організаційні та програмні положення у «Статуті слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія», «Книзі буття українського народу» М. Костомарова і в установчій записці В. Білозерського. Ідея федерації слов'янських народів на основі єдності, повної свободи і автономії держав, які входять в цю федерацію. Ідеал свободи, рівності і братерства Т. Шевченка. Негативне ставлення до експлуаторської суті існуючої держави. Заперечення монархізму, повалення самодержавства.

Праці М. Костомарова «Думки про федеративне начало древней Руси», «Две русских народности», «Риси народної південно-руської народності». Концепція Костомарова про українську народність.

Михайло Драгоманов (1841 – 1895) – фундатор українського лібералізму. «Чудацькі думки про українську національну справу», «Листи на Наддніпрянську Україну». Політичні погляди М. Драгоманова: ідеї конституціоналізму, парламентаризму, федерації і децентралізації, місцевого самоврядування, національного самовизначення, прав і свободи людини, співвідношення політики і моралі. Проблеми походження держави і права. Правовий статус особи та нації. Ідеалізація федерального устрою. Власний проект Конституції (1884).

Сергій Подолинський (1850-1891) – популяризатор соціалізму і марксизму. «Про хліборобство» (1874), «Парова машина» (1875), «Життя і здоров'я людей на Україні» (1879), «Ремесла і фабрики на Україні» (1880). Ідеал нового суспільства. Ідея соціально-політичної рівності. питання свободи й рівності. «Історія Русів» – пам'ятка національного відродження.

Посилення національного руху в західноукраїнських землях на початку XIX століття. Романтизм. «Руська трійця». Засновники, діячі, результати діяльності. «Русалка Дністровая».

ТЕМА 21-22.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ У ДР. ПОЛ. ХІХ СТОЛІТТЯ

Акценти політичних поглядів. Внесок у розвиток суспільно-політичної думки М.Максимовича.

Періодизація та умови романтично-народницького світогляду. Романтизм у суспільно-політичній думці України.

Формування політичної думки з народницькою ідеологією. В.Антонович – представник народницької школи. Програма соціалістичного перетворення України. М.Драгоманов про принципи будівництва самостійної держави. Форми політичного устрою громадівського соціалізму.

Імперська політика проти національного руху. «Азбучна війна», Валусівський циркуляр, Емський указ. Суспільно-політична думка з національною соціалістичною ідеологією. С.Подолінський, М.Драгоманов.

Суспільно-політична думка з національною соціал-демократичною ідеологією. Політична думка Івана Франка (1856 – 1916). Соціальні та економічні процеси у політичній творчості. «Формальний і реальний націоналізм», «Що таке прогрес», «Про соціалізм». Противник необмеженої монархії. Суспільний ідеал. «Український дуалізм» – націоналістична і соціальна лояльність. Леся Українка і соціалізм та соціал-демократизм.

Предтечі революційних змін. Юліан Бачинський і його «Україна Irredenta».

ТЕМА 23-24.

ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ (1917 – 1920)

Нові умови формування суспільно-політичної думки.

Микола Міхновський (1873 – 1924) – прихильник державної незалежності України, основоположник і перший ідеолог українського націоналізму. Програмний зміст твору «Самостійна Україна». Перший програмний документ українського націоналізму. Ідея національного солідаризму у працях М. Міхновського.

«Самостійна Україна» (1900). Розгляд правових підстав перебування України у складі Московської держави згідно з Переяславською угодою 1654 р. Україна як самостійна держава з республіканським устроєм. Відсутність провідної національно свідомої верстви – інтелігенції, внутрішньої єдності. Пропаганда ідеї національного солідаризму. «Десять заповідей УНП» – політична програма Української народної партії.

Конституційний проект «Самостійна Україна» (1905). Ідеалізація президентської республіки з двопалатним парламентом. Громадянські свободи, суд присяжних, націоналізація землі за викуп і розподіл її за національною ознакою. Розв'язання національного і соціального питань.

Політичні погляди М. Грушевського. „Українське питання” в трактаті М. Грушевського. Ідеї національно-територіальної автономії. Федералізм М. Грушевського і принцип децентралізації.

Український національний рух від лютого до листопада 1917 р. Українська Народна Республіка. Українська гетьманська держава. Доба Директорії УНР: криза українського державотворення. Причини невдачі українського державотворення доби революції.

Політичні режими на українських землях у 20 – 30-ті роки ХХ ст. Характер радянської державності. Особливості національної радянської державності.

Державотворення УСРР. Становлення радянської політичної системи. „Розстріляне відродження”.

Карпатська Україна (1938 – 1939). Августин Волошин. Історико-політичні передумови Карпатської України. Боротьба за автономію і проголошення незалежності Карпатської України. Політична і державотворча думка в Карпатській Україні.

ТЕМА 25-27.

КОНЦЕПЦІЇ ТА ІДЕЇ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Михайло Грушевський (1866 – 1934) – видатний український історик, політичний і державний діяч. Дослідження політичної історії українського народу й історії української державницької ідеї.

Еволюція думок про форму української державності. Проблема місцевого самоврядування і представницької демократії. Еволюція поглядів М. Грушевського після жовтня 1917 р. Державно-правові погляди і утілення їх у IV Універсалі Центральної Ради. Проект Конституції УНР – „Статут про державний устрій, права і вільності УНР”. Політичні погляди М. Грушевського в період примусової еміграції і після повернення до Радянської України.

Володимир Винниченко (1880 – 1951). Соціалістичні погляди. Еволюціонізм, реформування. Соціал-демократична модель національної держави в програмі В. Винниченко. Його відношення до жовтневої революції 1917 р., до більшовизму, до Радянської України, до України в складі СРСР. Еволюція поглядів і його політичні коливання. Тритомна мемуарно-публіцистична праця «Відродження нації» (1920). Власний варіант створення соціалізму («колектократія»). Увага до національного питання. Завдання соціального визволення народів.

Ідеал української демократії. Зміна своїх поглядів на українську державність. Питання визволення української держави у праці «Заповіт борцям за визволення» (1949). Етична концепція «чесності з собою» та новий романтизований соціально-філософський світогляд – конкордизм.

Еліта робітництва і селянства М. Хвильового.

Ідеї лібералізму в українській політичній думці Б. Кістяківського й М. Туган-Барановського. Ідеї консерватизму, які особливо активізувались у XX ст. Обґрунтування політико-правових підстав гетьманату П. Скоропадського.

Консервативний напрям розвитку української політичної думки XIX – поч. XX ст. В'ячеслав Липинський (1882 – 1931) – організатор Української демократично-хліборобської партії. Ідея класократії у формі історичного гетьманату. Ідеал держави – спадкова монархія на чолі з гетьманом. Принцип «територіального патріотизму» при формуванні національної еліти. Клас хліборобів – рушійна сила історичного процесу.

«Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму» (1926), «Україна на переломі 1657-59» (1920), «Замітки до історії українського державного будівництва у XVII столітті» (1920). Демократія як тверда опора державності. Розчарування народницькою елітою. Ідеалізація конституційної монархії. Чинники монархії: аристократія, класократія, територіальний патріотизм, український консерватизм і релігійний етнос.

Гетьман як спадковий монарх, авторитет влади. Ієрархія суспільства. Класи і стани. Нація. Релігійна єдність. Християнська етика.

Основні напрямки в розвитку української зарубіжної політичної думки: народницький, консервативний і національно-державницький.

Суть народницького напрямку в становленні національної держави. Політичні погляди Р. Лашенка і С. Шелухіна. Дослідження історії українського народу як окремої культурно-етнічної спільноти, ідеї можливих федерацій його з іншими народами, питання демократичних традицій в Україні, історико-правові основи українського народу для своєї власної держави.

Ідея політичної автономії західноукраїнських земель на основі факту існування власного законодавства, адміністрації, армії, системи освіти. Аналіз української державності з точки зору монархічних традицій в історії України. Роль в українському державотворенні уніатської церкви. Прихильність до клерикальної монархії. Суть консервативного напрямку в становленні національної держави. Ідеї представників українського консерватизму в еміграції С. Томашівського, В. Кучабського.

Державницька концепція Стефана Томашівського (1875 – 1930) у працях «Українська історія», «Під колесами історії» (1925), «Про історію, героїв і політику» (1929). З історії української державності. Основні чинники: земля, нація і держава. Територіальний патріотизм

і національна ідея. Відсутність об'єднуючої національної ідеї як одна з причин втрати Україною державності.

Василь Кучабський (1895 – 1945) і політичні висновки у працях «Більшовизм і сучасне завдання українського народу» (1925), «Україна і Польща» (1933). Монархія як найбільш придатна форма державного правління для України. Роль еліти – «людей військового духу і організації». Концепція «позитивний мілітаризму». Державотворча національна ідея. Роль українського П'ємонт (Галичина) у визвольній боротьбі. Формування національної свідомості українського народу. Сприяння усвідомленню необхідності здобуття незалежної державності.

Дмитро Донцов (1883 – 1973). Політична теорія Д. Донцова. Погляди на процес державотворення та шляхи побудови самостійної України. Концепція нового інтегрального, або чинного, українського націоналізму. «Селянська дрібнобуржуазна республіка» як ідеал державного ладу. «Підстави нашої політики» (1921), «Націоналізм» (1926), «Дух нашої давнини» (1944), «Історія розвитку української національної ідеї». Ідеї честі та слави, величі нації. Концепція «Національної аристократії» як фактор національно-державної ідентичності України. («Дух наших традицій», «Маса і провід», «За який провід», «Кількість чи якість»). Джерела формування еліти. Прикмети еліти. Ознаки лідера.

Переорієнтація українства на Захід. Романтизм, фанатизм. Аристократи духу. Примус у процесі боротьби за державну незалежність. Заперечення ідеї федералізму. Ідеологічне обґрунтування самостійницької зовнішньої політики.

Модель майбутньої української державності Миколи Сціборського (1897 – 1941). «Робітництво і ОУН», «ОУН і селянство», «Націократія», «Нарис проекту Основних Законів (Конституції) Української держави» та ін.

Політична доктрина націоналізму. Концепція національної революції. Аналіз поняття «диктатура». Гасла приватної власності на землю, загальної солідарності усіх свідомих сил України. Концепція націократії. Заперечення права політичних партій на участь в управлінні державою. Головні політичні ідеї національно-державницького напрямку. С. Дністрянський, В. Старосольський, О. Бочковський про безумовне визнання права кожної нації на автономію і державну незалежність.

Станіслав Дністрянський (1870 – 1936). «Нові проекти української конституції» (1920), «Загальна наука права й політики» (1923), «Нова держава» (1923), «Погляд на теорії права та держави» (1925). Національно-державницька концепція. Право як провідна ідея кожної нації на автономію та державну незалежність. Теорія суспільних зв'язків та їх класифікація. Основні характеристики суспільних зв'язків. Право на самовизначення й відповідні державницькі традиції.

Народна республіка. Поділ влади на законодавчу, виконавчу й судову. Необхідність надання певних автономних прав анклавам національних меншин.

Володимир Старосольський (1878 – 1942). Концепція побудови української державності, заснована на поєднанні національного й соціально-класового чинників у цьому процесі. Праці «Теорія нації» (1922), «Політичне право», «Держава і політичне право» (1924).

Основних підходи розуміння нації: атомістичний і психологічний. Ознаки нації. Нація як витвір психології, а не раціонального мислення. Джерело існування національної спільноти. Джерела формування української національної ідеї в її етнічному, соціальному й геополітичному вимірах. Розробка національно-державницької концепції стосовно національного самовизначення українського народу Ольгерда Бочковського (1885 – 1939) у працях «Боротьба народів за національне визволення» (1932), «Народження нації» (1939), «Життя нації» (1939).

Ідея політичної автономії західноукраїнських земель на основі факту існування власного законодавства, адміністрації, армії, системи освіти. Аналіз української державності з точки зору монархічних традицій в історії України. Роль в українському державотворенні уніатської церкви.

Модуль 4.
СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА ДУМКА УКРАЇНИ

ТЕМА 28-30.
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ
УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ

Формування осередку українських дисидентів – «шестидесятників». Представники: Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Драч, Іван Світличний, Євген Свєрстюк, Микола Вінграновський, Алла Горська, Іван Дзюба, Василь Стус, Михайло Осадчий, Ігор та Ірина Калинці, Іван Гель та брати Горині. Валентин Мороз, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл. Течії дисидентства.

Державницька думка в умовах підпілля. Феномен «шестидесятників» та їхні ідеї. Політичні погляди представників Української Гельсінської Групи.

Прояви дисидентства. Ідеї в публіцистиці підпілля другої половини 1940-х – початку 1950-х років. Загальнолюдські цінності в невідцензурній літературі.

«Репортажі із заповідника імені Берії». Праця І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Проект програми Української Робітничо-Селянської Спілки (УРСС). Підпільна організація «Український національний фронт» (УНФ).

Значення суспільно-політичних ідей та діяльності українських дисидентів.

ТЕМА 31-32.
РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ В ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

Горбачовська перебудова: задум, етапи, результати. Конституційна реформа. Вільні вибори 1989 р. Утворення Народного руху України за перебудову. Активізація суспільно-політичного життя. Вибори 1990 р. до Верховної Ради УРСР. Державне будівництво: Проблема еліт і лідерства.

Влада та опозиція в парламенті. Декларація про державний суверенітет України. Союзний договір. Путч 19 – 21 серпня 1991 р. Акт проголошення незалежності України. Референдум і президентські вибори 1 грудня 1991 р.

Державно-правові акти України на початку 1990-х років. Декларація про державний суверенітет України.

Проголошення державної незалежності України. Акт проголошення незалежності України.

ТЕМА 33-35.
СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ В УКРАЇНІ

Етапи та ключові постаті. Суспільно-політична думка України 1990-х років. Погляди президентів України. Політичні проекти. Хроніка державотворення. Конституція України.

Погляди Л.Танюка, В.Чорновола, І.Драча, В.Лісового, М.Поповича.

Р.Зварич («Воля до справедливості»), Л.Лук'яненко («Національна ідея і національна воля»), О.Мороз («Модерна нація: українець у часі і просторі»).

Політологічний ренесанс. Перші наукові політологічні центри (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Українська асоціація політологів, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, Українська академія політичних наук (УАПН)). Регіональні політичні центри. Система вищої і частково середньої освіти в Україні, яка зорієнтована на утвердження політичних знань у молодіжному середовищі.

Становище вітчизняної політичної науки на сучасному етапі. Різноманітність досліджуваних проблем. Державотворча ідеологія.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1. Формування та розвиток політичної думки України в IX – XVII ст.						
Тема 1. Предмет історії політичної думки України	8	2	2			4
Тема 2. Етапи формування та розвитку української політичної думки	9	2	2			5
Тема 3-4. Політичні аспекти утворення Русі та ідеологія державного будівництва в суспільно-політичній думці IX – X ст.	11	4	2			5
Тема 5. Політичні наслідки феодального дроблення Русі в першоджерелах XI – XII ст.	7	2	1			4
Тема 6-7. Формування політичної думки в княжу добу	10	4	2			4
Тема 8. Розвиток суспільно-політичної думки в Литовсько-Польську добу	7	2	1			4
Тема 9. Політичні ідеї епохи Відродження	8	2	2			4
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	60	18	12			30
Модуль 2. Політичні ідеї козацько-гетьманської доби						
Тема 10-12. Українська національна революція і становлення української державності	20	6	4			10
Тема 13-15. Ліквідація української державності наприкінці XVII – у XVIII ст. та державницька ідея	20	6	4			10
Тема 16-18. Політичні ідеї періоду Козаччини та Гетьманської Держави	20	6	4			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	60	18	12			30
Разом за семестр	120	36	24			60
2-й семестр						
Модуль 3. Суспільно-політичні погляди XIX – першої половини XX століття						
Тема 19-20. Потенціал українського національного відродження в імперську добу	16	4	4			8
Тема 21-22. Суспільно-політичні погляди у др. пол. XIX ст.	14	4	2			8
Тема 23-24. Державотворчий потенціал української революції на початку XX ст.	14	4	2			8

Боротьба за державність (1917 – 1920)						
Тема 25-27. Концепції та ідеї основних напрямів української політичної думки міжвоєнного періоду	18	6	4			8
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	62	18	12			32
Модуль 4. Сучасна політична думка України						
Тема 28-30. Суспільно-політичні погляди українських дисидентів	20	6	4			10
Тема 31-32. Розбудова української незалежної держави в політичній думці	16	4	2			10
Тема 33-35. Сучасні політичні ідеї в Україні	22	6	4			12
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	58	16	10			32
<i>Разом за семестр</i>	<i>120</i>	<i>34</i>	<i>22</i>			<i>64</i>
Разом:	240	70	46			124

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1. Формування та розвиток політичної думки України в IX – XVII ст.						
Тема 1. Предмет історії політичної думки України	17	2	-			15
Тема 2. Етапи формування та розвитку української політичної думки	18	2	1			15
Тема 3-4. Політичні аспекти утворення Русі та ідеологія державного будівництва в суспільно-політичній думці IX – X ст.	12	2	-			10
Тема 5. Політичні наслідки феодального дроблення Русі в першоджерелах XI – XII ст.	10		-			10
Тема 6-7. Формування політичної думки в княжу добу	12	1	1			10
Тема 8. Розвиток суспільно-політичної думки в Литовсько-Польську добу	11	1				10
Тема 9. Політичні ідеї епохи Відродження	10					10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	90	8	2			80
Модуль 2. Політичні ідеї козацько-гетьманської доби						
Тема 10-12. Українська національна революція і становлення української державності	13	2	1			10
Тема 13-15. Ліквідація української державності		2	-			10

наприкінці XVII – у XVIII ст. та державницька ідея	12					
Тема 16-18. Політичні ідеї періоду Козаччини та Гетьманської Держави	13	2	1			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	38	6	2			30
Разом за семестр	128	14	4			110
2-й семестр						
Модуль 3. Суспільно-політичні погляди XIX – першої половини XX століття						
Тема 19-20. Потенціал українського національного відродження в імперську добу	12	1	1			10
Тема 21-22. Суспільно-політичні погляди у др. пол. XIX ст.	13	2	1			10
Тема 23-24. Державотворчий потенціал української революції на початку XX ст. Боротьба за державність (1917 – 1920)	12	1	1			10
Тема 25-27. Концепції та ідеї основних напрямів української політичної думки міжвоєнного періоду	13	2	1			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	50	6	4			40
Модуль 4. Сучасна політична думка України						
Тема 28-30. Суспільно-політичні погляди українських дисидентів	13	2	1			10
Тема 31-32. Розбудова української незалежної держави в політичній думці	11	1				10
Тема 33-35. Сучасні політичні ідеї в Україні	12	1	1			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	36	4	2			30
Разом за семестр	86	10	6			70
Разом:	214	24	10			180

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Предмет історії політичної думки України	2	
2	Етапи формування та розвитку української політичної думки	2	1
3	Політичні аспекти утворення Русі та ідеологія державного будівництва в суспільно-політичній думці IX – X ст.	2	
4	Політичні наслідки феодального дроблення Русі в першоджерелах XI – XII ст.	1	
5	Формування політичної думки в княжу добу	2	1
6	Розвиток суспільно-політичної думки в Литовсько-польську добу	1	
7	Політичні ідеї епохи Відродження	2	
8	Українська національна революція і становлення української державності	4	1

9	Ліквідація української державності наприкінці XVII – у XVIII ст. та державницька ідея	4	
10	Політичні ідеї періоду Козаччини та Гетьманської Держави	4	1
11	Потенціал українського національного відродження в імперську добу	4	1
12	Суспільно-політичні погляди у др. пол. XIX століття	2	1
13	Державотворчий потенціал української революції на початку XX ст. Боротьба за державність (1917 – 1920)	2	1
14	Концепції та ідеї основних напрямів української політичної думки міжвоєнного періоду	4	1
15	Суспільно-політичні погляди українських дисидентів	4	1
16	Розбудова української незалежної держави	2	
17	Сучасні політичні ідеї в Україні	4	1
Разом		46	10

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Предмет історії політичної думки України	4	15
2	Етапи формування та розвитку української політичної думки	5	15
3	Політичні аспекти утворення Русі та ідеологія державного будівництва в суспільно-політичній думці IX – X ст.	5	10
4	Політичні наслідки феодального дроблення Русі в першоджерелах XI – XII ст.	4	10
5	Формування політичної думки в княжу добу	4	10
6	Розвиток суспільно-політичної думки в Литовсько-Польську добу	4	10
7	Політичні ідеї епохи Відродження	4	10
8	Українська національна революція і становлення української державності	10	10
9	Ліквідація української державності наприкінці XVII – у XVIII ст.	10	10
10	Політичні ідеї періоду Козаччини та Гетьманської Держави	10	10
11	Потенціал українського національного відродження в імперську добу	8	10
12	Суспільно-політичні погляди у др. пол. XIX століття	8	10
13	Державотворчий потенціал української революції на початку XX ст. Боротьба за державність (1917 – 1920)	8	10
14	Концепції та ідеї основних напрямів української політичної думки міжвоєнного періоду	8	10
15	Суспільно-політичні погляди українських дисидентів	10	10
16	Розбудова української незалежної держави	10	10
17	Сучасні політичні ідеї в Україні	12	10
Разом		124	180

6.5. Індивідуальні завдання (у разі потреби)

Індивідуальна робота студента з навчальної дисципліни «Історія політичної думки України» оцінюється за 20-ти бальною системою та включає наступні завдання:

- **1 модульний контроль:** колоквіум за «Літописом Руським»;
- **2 модульний контроль:** колоквіум за «Березневими статтями»;
- **3 модульний контроль:** колоквіум за працями Д.Донцова;
- **4 модульний контроль:** колоквіум за працями В.Чорновола та І.Дзюби.

КОЛОКВІУМ № 1

«ЛІТОПИС РУСЬКИЙ», Володимир МОНОМАХ «ТВОРИ» (за вид. 1989)

Перелік типових запитань:

1. Події якого періоду охоплює «Літопис Руський»?
2. Зі скількох частин складається літопис?
3. З яких тематичних частин складений літопис?
4. Хто був автором-укладачем «Повісті минулих літ»?
5. Скільки редакцій «Повісті минулих літ» відомо науковцям?
6. Хто крім Нестора брав участь в упорядкуванні текстів «Повісті минулих літ»?
7. Яка частина літопису є найбільшою?
8. Хто є автором більшості матеріалів Київського літопису?
9. Вкажіть на причини суб'єктивізму авторів літопису.
10. Як називається остання частина «Літопису Руського»?
11. Чому перша частина Галицько-Волинського літопису називається Галицьким літописом?
12. Переважно які події описуються в «Літописі Руському»?
13. Що є характерною рисою третьої частини літопису?
14. Які матеріали як джерела використовували укладачі Галицько-Волинського літопису?
15. Як описано в літописі процес Хрещення Русі?
16. Яке місце в літописі займає опис діянь князів Русі? Наведіть приклади.
17. З яких частин складаються твори Володимира Мономаха?
18. Які головні мотиви написання «Поучення»?
19. Розкрийте зміст твору Володимира Мономаха «Грамотка до Олега Святославича».
20. Розкрийте зміст твору Володимира Мономаха «Молитва».

Рекомендована література:

- Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця: відп. ред. О.В. Мишанич. К.: Дніпро, 1989. 591 с.

КОЛОКВІУМ № 2

праць Богдана ХМЕЛЬНИЦЬКОГО «Зазивні універсали...», «Переговірні документи...», «Договірні статті з російським царем...» та Пилипа ОРЛИКА «Угода й конституція», «Маніфест», «Причини виходу України...», «Вивід прав України» (за вид. 2001)

Перелік типових запитань:

1. Розкрийте основний зміст «Зазивних універсалів, від квітня – травня 1648 року».
2. Зі скількох частин складається твір?
3. До кого звертається автор у першому універсалі?
4. Із яким закликом і проти кого звертається автор в першому універсалі?
5. Про що йдеться в другому універсалі?
6. Які два стани закликає до співпраці в боротьбі з поляками автор?

7. Розкрийте основний зміст «*Переговірних документів Б.Хмельницького з Річчю Посполитою в липні 1648 року*».
8. З якою метою написані «Пункти та інструкція, дана козацьким послам...»?
9. Що сказано в документі про ставлення до церков?
10. Про що йдеться у «Відповіді Річі Посполитої...»?
11. Яка головна ідея «Листа» Юрія Осолінського до запорозьких козаків?
12. Розкрийте основний зміст «*Договірних статей із російським царем Олексієм Михайловичем, від 13 березня 1654 року*».
13. Зі скількох частин складається документ?
14. Які головні політичні мотиви договору?
15. Розкрийте зміст «*Угоди й конституції*» Пилипа Орлика.
16. Зі скількох частин складається твір?
17. Які головні пункти (політичні) у конституції?
18. Про що йдеться у «Присязі гетьмана Орлика»?
19. Розкрийте зміст «*Маніфеста гетьмана Пилипа Орлика від 4 квітня 1712 р.*».
20. Які головні **причини виходу України з-під московського протекторату** в однойменному творі?
21. Які домовленості згідно з твором «*Вивід прав України*» були досягнуті між гетьманом і шведським королем?
22. Від чого і кого застерігає автор твору європейські держави?

Рекомендована література:

- Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. К.: Дніпро, 2001. Т. 3. Кн.1. Третя чверть XVII ст. / Упор. В.Шевчук. 504 с.
- Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. К.: Дніпро, 2001. Т. 4. Кн.1 Перша третина XVIII ст. / Упор. В.Литвинов. 520 с.

КОЛОКВІУМ № 3
праць Дмитра ДОНЦОВА
«Маса і провід» (1939), «Кількість чи якість» (1939),
«За який провід?» (1948)

Перелік типових запитань:

1. У чому полягає зміст праці «Маса і провід»?
2. На якому історичному етапі припинилося творення «еліти» народу за Д.Донцовим?
3. Які прикмети виділяє Д.Донцов щодо провідників або провідних груп?
4. На прикладі яких відомих політиків Д.Донцов приводить приклади лідерства?
5. Що на думку автора перешкоджало еліті в Україні створити «щось тривале»?
6. Що дає кожній правлячій верстві незвичайну силу?
7. Кого з класиків елітології цитує автор у праці?
8. У чому полягає зміст праці «Кількість чи якість»?
9. Як називає автор еліту, яка прийшла до влади в європейських країнах у першій половині XX століття?
10. Як ви розумієте вислів у статті «розклад демократичної еліти»?
11. У чому вбачає автор кризу тогочасної демократії?
12. Яке визначення демократії дає Д.Донцов?
13. У чому полягає зміст праці «За який провід?»?
14. Як автор називав націю, не очолену «мудрим, шляхетним і мужнім проводом»?
15. Який повинен бути «провід, щоб стати на височині свого завдання»?
16. Назвіть три основні прикмети «володарської кляси»?

17. Що, на думку класика, наступає, коли в провіді опиняються люди з невідповідною до великого завдання вдачею?
18. Коли, як вважає Д.Донцов, розпочався на Україні процес занепаду «вершків» суспільства?
19. Як поєднував Д.Донцов національну ідею з потребою створення нової еліти?
20. Чому еліту, кажучи словами Д.Донцова, можна обдурити, підкупити і залякати?
21. Як ви розумієте дилему «кількість чи якість»?
22. Яким повинно бути об'єднання еліти?

Рекомендована література:

- Донцов Д. Хрестом і мечем: Твори. Торонто – Нью Йорк – Лондон, 1967.
- Донцов Д. Твори. К., 2004.
- Донцов Д. Від містики до політики. Торонто, 1952.
- Донцов Д. Націоналізм. Лондон, 1967.
- Донцов Д. Клич доби. Лондон, 1968.
- Штогрин Д. Концепція національної еліти в історіософії Дмитра Донцова. *Людина і політика*. Травень – червень 2002. №3 (21). С. 47 – 52.

КОЛОКВІУМ № 4

**праць Вячеслава ЧОРНОВОЛА «ЛИХО З РОЗУМУ»
та Івана ДЗЮБИ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ?»
(1968)**

Перелік типових запитань:

1. У чому полягає зміст праці В. Чорновола «Лихо з розуму»?
2. Яка історія появи твору?
3. Що розуміється під назвою твору?
4. Чому автор наголошує на портретах двадцяти «злочинців»?
5. Хто такі «злочинці» у розумінні автора?
6. Яким чином В.Чорновіл прослідковує наступ радянської влади на українську інтелігенцію?
7. Як проводилося слідство й засудження «злочинців» за твором?
8. Як можна охарактеризувати жанр збірки та її суспільне значення?
9. У чому полягає зміст праці І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»?
10. Яка історія появи твору?
11. З яких частин складається твір?
12. До кого звертається автор з дискусійним питанням винесеним у заголовок твору?
13. Який підсумковий аргумент автора щодо оцінки «російського шовінізму як спадщини історії»?
14. Яке пояснення автор дає «українофобії»?
15. Яке історико-політичне значення твору?

Рекомендована література:

- Чорновіл В. Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»). Львів, 1991. 342 с.
- Вячеслав Чорновіл. Твори в десяти томах. К., 2002
- Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. К., 2001. Т. 9 (праці В.Чорновола).
- Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? *Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. К., 2001. Т. 8. С. 189 – 215.*
- Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? К.: Видавничий дім «КМ Academia», 1998. 276 с.

6. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: Інтернет-мережа
Обладнання: ноутбук, відеопроєктор
Програмне забезпечення: Google Meet

7. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Історія політичної думки України: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
2. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп.ред О. В. Мишанич. Київ, 1989. 591 с.
3. Сергійчук В. Українські державники: Андрей Шептицький. Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2015. 440 с.
4. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. К., 2001.
5. Українська державність. Історико-правничі нариси. К., 2021. 984 с.
6. Українська державність: витоки, етапи становлення та розвитку. К., 2019. 660 с.
7. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: док. і матеріали / упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. К.: Сучасність, 1983. Т. 1. 510 с.

Допоміжна література

1. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України / М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М.Ю. Токар. 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2005. 464 с.
2. Бажан О.Г. Дисидентські (опозиційні) рухи 1960-1980-х років в Україні // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2004. Т. 2: Г-Д. С. 395. 518 с.
3. Вегеш М., Токар М. Вершина духу: до 80-річчя проголошення держав. незалежності Карпат. України. Ужгород: Карпати, 2018. 324 с.
4. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. Ужгород: Карпати, 2008. 256 с.
5. Вячеслав Липинський: повне зібрання творів, архів, студії. Т.1: Суспільно-політичні твори (1908 – 1917) / Ред. кол. Я. Пеленський (гол. ред.). К.: Український письменник, 2015. 784 с.
6. Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина ХІХ – початок ХХ ст.) / Відп. Ред. О. Рубльов. К.: Укр. письменник, 2014. 496 с.

7. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Мюнхен, 1968.
8. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с.
9. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму // Філософська і соціологічна думка. 1991. № 10.
10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т. К.: Основи, 1994.
11. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Львів, 1995.
12. Морозов В.В. Історія української суспільно-політичної думки. Навчальний посібник. К., 2006.
13. Нариси з історії суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX – XX ст.) / Малик Я.Й., Вол Б.Д., Гелів С.Д. та ін. Львів, 2001.
14. Плохій С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій / Авториз. пер. з англ. М. Климчука. К.: Laurus, 2015. 400 с.
15. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. К., 2002.
16. Снайдер Тімоті. Перетворення націй. К.: Дух і Літера, 2012. 624 с.
17. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. К., 2001.
18. Українська націологія: від другої світової війни до відродження держави. Історичні нариси. Львів, 2004.
19. Чигринов В., Поліщук І. Історія політичної думки в Україні. Харків, 2000.
20. Чорна Л.В. Громадівський рух 60–70-х рр. XIX ст. у контексті українського національного відродження // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Вінниця, 2007. Вип. 12. С. 145-150.
21. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / Пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш, Х. Чушаак. К.: Дух і Літера, 2013. 552 с.
22. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. К.: Laurus, 2012. 472 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. <http://www.litopys.org.ua/>
2. <http://www.izbornyk.org.ua/>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=pxG1nXYX19Y>